

15-105

Тоҷикистон жумҳурияти маориф
вазирлиги
Академик Б.Ғафуров номидаги
Хӯжанд давлат университети

МУМТОЗ СҮЗ

Хӯжанд-2001

ТОЖИКИСТОН ЖУМҲУРИЯТИ МАОРИФ
ВАЗИРЛИГИ
АКАДЕМИК Б. ФАФУРОВ НОМИДАГИ ХУЖАНД
ДАВЛАТ УНИВЕРСИТЕТИ

ТОЖИКИСТОН МУСТА-
ҚИЛЛИГИНИНГ 10 ЙИЛЛИ-
ГИГА БАҒИШЛАНАДИ

МУМТОЗ СЎЗ

(Амир Алишер Навоий таваллудининг 560
йиллигига бағишлиб ўтказилган
“Навоий ва XXI аср” мавзусидаги халқаро
иљмий анжуман материаллари)

Нури маърифат

ХУЖАНД - 2001

(таъкидлар бизники – Ж. Й). Навоий ҳазратлари ҳам “Мезон улавзон” асарларида туюқни вазнига кўра туркларга хос ҳодиса сифатида кўрсатади: “Яна турк улуси, батахсис чигатой ҳалқи аро шойиъ авзондурким, алар сурудларин ул вазн била ясаб, мажолисда айтурлар.

“Бориси-туюғ” дурким, икки байтка муқаррардур ва сайъ қилурларким, тажнис айтилғай ва ул вазн рамали мусаддаси мақсурдир” Тарафлар турли бўлгани билан, Тарозий келтирган мисолларнинг вазни ҳам айнан Навоий таъкидлаган вазнига мувозийдир. Навоий томонидан туюқнинг мустақия жанр сифатида тан олиниши, Тарозийнинг эса уни рубоийнинг бир кўриниши ҳисоблаши уларнинг бир ҳодисага турлича ёндошувлари оқибатидир. Чунки Тарозий Шамси Қайси Розий сингари шеър жанрини белгилайди. Ҳолбуки, ҳазрати Навоий Розийни назария бобида ўзларига устоз санаганлар. Бизнингча, ҳам, шеър жанрини ажратишда, айниқса, туюқ ҳақида гап кетганда вазндан кўра ундаги шеърий санъат, унинг шакл-ҳажми, қофия тизими муҳимроқдир. Бундан ташқари “Фунун ул-балоға”да алоҳида нав мақомида таҳлил этилган мустазодни Навоий вазнига кўра турк улуси орасида кенг тарқалган қўшиқ сифатида тақдим этади. Навоий айнан турк улусига хос дея таъкидлаган мустазодга Тарозий ўз рисоласида форсий мисол келтиради.

Бадиий адабиётнинг тараққиёт қонуниятларини илмий тадқиқ қилиш ва асослаб бериш ҳар бир миллат илмий камолот даражасини кўрсатиб берадиган ўлчовдир. Тарозийнинг “Фунун ул-балоға” асари Навоий

адабиётшуносликда фақатгина форс ва араб тилларидағи манбалардан таъсирланган, деган янгиш фикрга таҳрир киритади. Яъни Навоийнинг адабиёт назариясига оид тадқиқоти яратилиши учун туркий тилда мукаммал илмий замин мавжуд эканлигини кўрсатади.

Манзар АБДУЛХАЙРОВ
(Тошкент)

НАВОИЙ ҚЎЛЁЗМА МАНБАЛАРИДАН БАҲРАМАНДЛИК

Буюк мутафаккир, туркий улус шеъриятининг сultonи ҳазрати Алишер Навоий ёзма мероси нафақат Ўзбекистонда, балки хорижий давлатларнинг шаҳарларида барча йирик кутубхонадарда, қўлёзмалар хазиналарида сақланиши ҳаммага маълум.

Навоий қўлёзма манбалари ўзининг мазмун-моҳияти, салмоғи жиҳатидан ҳам жаҳон маданиятида юқори кўрсаткични ташкил этади. Бу ҳолни айниқса Алишер Навоий улкан ёзма мероси юзасидан яратилган минглаб тадқиқот ишларидан чуқур англаб олиш унчалик қийин эмас, албатта. Дарҳақиқат, Навоий мероси бир уммонки, ундан ҳар бир тадқиқотчи, “қучоfigа сиққани”ча олам-олам” “дурри гавҳар”лар тўплаб олиши мумкин. Институтда Алишер Навоий қўлёзма асарлари каталоги” алоҳида тадқиқот объекти сифатида чоп этилган. Ушбу тадқиқот иши манбашунос, навоийшунос тадқиқотчиларга муҳим, қимматли манба сифатида қўл

келади. Зоро “Навоий қўлёзмалари каталоги”да деярли ҳар бир асарнинг кўчирилган йили, жойи, котиби, “Шарқ қўлёзмалари тўплами”да қайд этили каби ҳолатлар устидан аниқ, маълумотлар тўплаш ушбу тадқиқот иши билан Шарқ қўлёзмалари тўплами”, шунингдек, Навоий асарлари бўйича тартибанган қўлёзма феҳристлари қиёсланганда бир мунча фарқлар борлиги ё худ Навоийнинг айрим қўлёзма асарлари манбашунослик нуқтаи назаридан ўрганилишига муҳтож эканлиги ҳам маълум бўлади. Бироқ ҳар қандай катта ишда бўлгани каби ушбу каталогларни тузишда ҳам айрим жузъий камчиликлар, муаммоли ўринлар учрайдики, уларни қиёслаб тадқиқ этиш йўли билан бартараф этиш мумкин. Кўринадики, мазкур қўлёзмалар хазинасига ўттизга яқин Алишер Навоий асарларининг икки юздан ортиқ қўлёзма нусхалари сакланмоқда.

Сўнгги йилларда, истиқлол шарофати туфайли Алишер Навоий қўлёзмалари манбаларидан тўла-тўқис баҳраманд бўлиш фурсати ҳам етмоқда. Бинобарин, шарқшунос олимлар Алишер Навоий мероси юзасидан хорижий мамлакатларда ижодий изланишларда бўлиб, илмий-тадқиқот ишлар ёзишлари, шоир қўлёзмаларининг микрофильмлари нусхаларини ушбу институт қўлёзмалар хазинасига келтиришлари ҳам шубҳасиз, фойدادан холи бўлмайди, албатта. Ана шунда ўзбек халқи ўз маънавий қадриятларининг юксалиши билан ҳар қанча мағурурланса арзиди ва шубҳасиз, истиқлолимизнинг дастлабки йилларидаги бундай эзгу саъи-ҳаракатларимизни кейинги келажак авлод олий тақдирлажак.

А. МАМАДҚУЛОВ (Гулистан)

турк

“АДИБ АҲМАД ҲАМ ЭЛИДИН ЭРМИШ...”

Маълумки, Адид Аҳмад тўрғисида маълумотлар жуда кам, борларидан ҳам шоирнинг ҳаёти ва фаъолияти хусусида тўлиқ маълумотга эга бўлиш қайин.

Адид ҳақидаги дастлабки хабар Ҳазрат Навоийнинг “Насоим ул-муҳабbat” номли тазкирасида учрайди ва унинг ижодидан намуналар келтирилади. Шунингдек, Навоийнинг шаҳзода Бадиuzzамон Мирзога ёзган мактубида ҳам Аҳмад Юғнакийнинг номи тилга олинади: “... Ва Ҳаким Сулаймон сўзидурким ота қодири қайюм ва она розиқи марсум ва Адид аҳмад... дебтурким:

*Атодин хато келса, кўрма хато,
Савоб бил хато қилса доғи ато.
Атонинг хатосини билгил савоб,
Сени юз балодин қутқарғай худо”.*

Алишер Навоийнинг панд-насиҳат тарзидаги хатда айнан Адиднинг тўртлигига мурожаат қилиши, ундаги фикрларга таяниши адид Аҳмад ижодининг XV асрда ҳам шоирлар, олимлар, зиёлилар орасида машҳур бўлганлигидан далолат беради.

Мақсад Шайхзода “Тазкирачилик тарихидан” номли тадқиқотида Адид ижоди хусусида фикр юритар экан, куйидаги қизиқарли маълумотни ва у ҳақидаги ўз мuloҳазасини қайд этади: “Муншаот”даги мактубларидан бирида баён этилган тўртлик. Адид Аҳмаднинг машҳур “Хиббатул-ҳақойиқ” асарида учрамайди. Демак, Навоий даврида Адид Аҳмаднинг иккинчи бир асари ҳам халқ